

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 186, GOD. XII, BEOGRAD, UTORAK, 15. AVGUST 2017.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 19. septembra 2017.

MIXER

Piše: Aleksandra Sekulić

PISMA SA GRANICE

*Godišnja konferencija Američke asocijacije
komparativne književnosti u Utrehtu 2017.*

Ove godine ponovo se moglo čitati „Zašto nam treba komparativna književnost“, odnosno neko je opet morao da prolazi ovaj dokazni postupak.

Pre nepunih dvadeset godina na Filološkom fakultetu u Beogradu, student prve godine upravo ukinute Opšte književnosti i teorije književnosti uručio je neki srednjoškolski udžbenik za nastavu književnosti tadašnjem dekanu Radmilu Marojeviću, kako bi ovaj u njemu našao podvučeno objašnjenje šta je to opšta književnost, jer se gašenje ovog smera, katedre i koncepta pravdalo upravo njenom nesvrhovitošću, nezapošljivošću i nedefinisanošću polju ekspertize. Ovo „judeo-masonske leglo kosmopolita i špijuna“, kako se našem smeru tepalo u vreme tog slavnog Zakona o Univerzitetu i pritisaka na profesore da potpišu kolektivne ugovore i legitimišu vršljanje po Univerzitetu, tada je uzvratilo protestom studenata. I dobili smo podršku kolega sa celog fakulteta, studenata, naravno. Sa profesorima je išlo malo teže, neki su od nas bežali, neki su nas podržali i snosili posledice, ali sećam se kako je u to vreme „pre interneta“ (odnosno još retko prisutnog interneta) podrška stigla sa raznih univerziteta, i da je odjeknula vest među nama da je stigla i podrška Žaka Deride. Odnosno, ja sam verovala da je odjeknula, jer ono što se u auli fakulteta čuje kao grom, van ove akademske akustike ne postoji, kako me je život naučio. Da li je bilo realno da 1998. u jesen nekoga u vladi Slobodana Miloševića, ili Ministarstvu prosvete, ili Ministarstvu informisanja, posebno dotakne šta o svetskoj književnosti misli neki Derida ili bilo koji profesor... Posle brutalnog prebijanja studenata Filološkog fakulteta u februaru 1999. od strane maskiranih batinaša, i širenja štrajka konačno i na profesore celog fakulteta, dekan Radmilo Marojević „otišao je na istraživanje u Moskvu“, a Opšta književnost i teorija književnosti vratila se kao koncept, katedra i program na Filološki fakultet. Onda je počelo bombardovanje i sve se zaboravilo, iako je ovaj protest svoj daleki mračni epilog imao u Plenumu Filološkog 2011. kada su profesori nasrnuli na svoje studente.

Dakle, ove godine jedan se sličan diskurs valja preko okeana, gde je u opštoj proliferaciji „alternativnih činjenica“, pod astronomskim cenama obrazovanja, u toku delegitimizacije nauke i relativizacije saznanja o klimatskim promenama, sve do porasta verujućih da je zemlja ravna ploča, došlo do ukidanja državnog fonda od kojeg zavise humanističke nauke.¹ Vladavina Donalda Trampa počela je zgusnutim nizom potresa, šokova, gafova, korupcijskih afera i možda se niko od istoričara u budućnosti neće osvrnuti na ovaj potez kao znakovitu promenu politike, pa evo moje skromne zabeležbe.

Američka asocijacija za komparativnu književnost (ACLA) organizuje svoju godišnju konferenciju u julu 2017. godine u Utrehtu. Dramatično pismo o potrebi da se solidarno odbrani dostojanstvo humanističkih nauka, koje smo dobili samo par meseci pre konferencije sa liste ACLA,² imalo je zanimljiv efekat na mene: istovremeno neodoljivu želju da vidim i čujem kako se ova asocijacija bori za to u svom formatu konferencije, ali i neki resentiman zbog traume gašenja Opšte književnosti na našem fakultetu 1998. – koliko bi nam značila takva solidarna akcija tada... Ja sam svojim radom na temu intertekstualnosti u alternativnom stripu u Srbiji na primeru radova Danila Miloševa Wostoka raspoređena u jedan od nekoliko stotina seminara, ovaj koji su koncipirali Hoze Alaniz i Marta Kulman. Program konferencije je ogromna knjiga, pokušavam da izaberem još neki seminar na koji bih mogla da svratim i da čujem još neko predavanje jer ostajem jako kratko, i to je jednako teško kao što je bilo pakleno teško izabrati dve knjige na sajmu knjiga kada si student 1990ih, pa se malo uštedi za knjige. Odlučila sam da svoj suženi vremenski kapacitet upotrebim na one „prekogranične“ programe, na transdisciplinarna istraživanja, da procenim koliko je moj utisak tačan, onaj utisak da granica svetske književnosti nema, i da zapravo i ne možeš izaći iz svetske književnosti u koju god se oblast zavio.

U sali „Spinoza“ nas desetak, dovoljno da možemo govoriti o tekstualnim praksama stripa, da mogu da uporedim efekat aktueli-

MIXER

Aleksandra Sekulić: Pisma sa granice

CEMENT

Saša Čirić: Gorski državotvorci

ARMATURA

Adriana Sabo: Hoće li Alisa preživeti ovu Zemlju čuda?

VREME SMRTI I RAZONODE

Radivoj Šajtinac: Nacionalizam

BLOK BR. V

Studiostrip: Fossil&Swatch

zacije sovjetskih književnih avangardi koje je Wostok sprovodio kod nas i specijalni status (osamdesetih bi rekli: kult, ali ja tako ne govorim) OBERIU u Jugoslaviji sa iskustvima Česke i Poljske koja su mi prenele kolege iz „Nove Evrope“ (da, tako je i nazvan seminar: Strip Nove Evrope/*Comics of the New Europe*); dovoljno da Hoze Alaniz iz Sijetla analizira žanr alternativne istorije u radu ukrajinskog autora Baranka, pa da mi „sa postjugoslovenskog prostora“ upozorimo na klizavi teren ka provaliji istorijskog revizionizma; dovoljno da koleginja Dragana Obradović analizira etički i estetički pristup prikazivanju nasilja u porodičnoj istoriji, narativni postupak Nine Bunjevac u *Otađbini*; dovoljno da se naša koleginja iznenadi da je 2012. godine u Srbiji objavljeno nekoliko stripova koji su inspirisani delom Miroslava Krležee, dakle mnogo se toga može u konferencijskom formatu od dva sata po panelu. I onda je usledila hitna relokacija na seminar „Ponovno promišljanje političkog filma“, na koji sam upala na početak, srećna što sam ga uspešno pronašla u šumi teksta, slušaonica i organizatora i što sam u njemu našla mesto, bio je pun. Ne zahvalno je prepričavati istraživanja na osnovu šturih beleški, i zato vam neću reći šta sam sve naučila o radikalnom političkom filmu u Španiji i njegovim kontinuitetima od 1930ih do 1970ih, niti kakva se feministička kritika razvila o filmu *Bitka za Alžir*, nadam se da ćete moći i sami da čujete ova predavanja sledeće godine u CZKD (opet klikbejt tehnika!). Mogu samo da kažem da sam se uverila da se polje koje zovu komparativna književnost, odnosno koje zovemo opštom književnošću (a koliko su nam bitne bile razlike Van Tigemove i Kurciovove koncepcije!), odnosno to što izvire iz Geteove ideje svetske književnosti i dalje širi koncentrično i neograničeno, te je stoga potpuno opravdan strah zatvorenih sistema od jedne takve šireće znatiželje i slobode saznavanja. Ono što mi iz iskustva znamo jeste da pokušaj deinstitucionalizacije takve širine nju neminovno transformiše i radikalizuje, izazivajući i solidarnost, još jednu neželjenu pojavu za autistične robovlasničke sisteme. I tako po pravilu verovatnosti i nužnosti, pre nekoliko dana stiglo je novo pismo ACLA, ovog puta pozivajući na solidarnost sa studentima čiji se rad mora priznati. Bilo da pomažu u realizaciji nastave, učestvuju u istraživanju ili objavljuju radove. ACLA traži da se zaštite radna prava studenata. Saopštenje Izvršnog komiteta ACLA o solidarnosti sa studentima: „Izvršni komitet ACLA solidariše se sa studentima komparativne književnosti u njihovom naporu da se njihov rad formalno i pravedno prizna na Univerzitetima koji ih angažuju.

➔ Ilustracije u broju: Aleksandar Opačić ➔

U skladu sa statutom ACLA – član II u kome stoji da ‘cilj Asocijacija jeste podrška studijama komparativne književnosti i njihovo osnaživanje’, kao i člana II 2b u kojem stoji ‘pomaganje članovima u njihovim studijama komparativne književnosti’ kao jedan od ciljeva asocijacije – mi prepoznavamo studente u njihovoj ulozi radnika i prepoznavamo njihov rad kao ključno važan za opstanak i budućnost komparativne književnosti.

Polje komparativne književnosti oslanja se na zapošljavanje studenata u različitim ulogama, uključujući asistente u nastavi, ocenjivače, asistente u istraživanju, organizatore događaja. Izvršni komitet ACLA podržava priznavanje ovog rada u nameri da se osigura: institucionalno podržan put do kolektivnog pregovaranja o pravednim i jednakim uslovima rada; međusobno poverenje između studenata i njihovih poslodavaca; predstavljanje studentskog glasa u administrativnom odlučivanju.“

Da, svetska je književnost opasna, dobro su je prepoznali. Ona će kao voda pronalaziti načine da se prišunja iz raznih oblasti i dekonstruiše dominantne diskurse i kanone zatvorenih sistema. Dominantni je diskurs eksploatatorski, koruptivni, vulgarni moto „svako za sebe“ i prava svetska književnost prepoznaje se po tome što će razvijati sistem solidarnosti i borbu. Meni nije bitno hoće li se zvati komparativna, opšta, svetska; dok je guše, dok je se boje, dok je u borbi, ona je legitimna. Da je danas u „America First“ drugačije tretirana, ne znam da li bih poverovala u nju.

Dok smo onomad tumarali po Utrehtu (Nenad, Igor i ja, čitava porodična svita angažovana da obezbedi učešće alternativnog stripa Srbije u ovom istorijskom događaju) shvatili smo da je univerzitetski kampus avetinjski prazan, Univerzitet je na rasputu, Dekartove i Spinozine zgrade su u vreme pauze konferen-

cije hujale jer jedini je sadržaj njihov bila ova konferencija u julu, a maleni grad bio je preplavljen ljudima sa akreditacijama ACLA (koliko stotina ili hiljada, mrzelo me je da brojim u programu konferencije, nisam baš neki istraživački novinar, ima na internetu); smetali smo građanima Utrehta po njihovim svetim biciklističkim stazama, zamajani raspravama o Beketu, o izložbi Mi-eke Bal koja je u programu konferencije, o nastavku diskusija. Kada tako prostor obrazovanja ogoli i napuste ga one zapošljive studije, okupacija svetskom književnošću, filozofijom, razalovanim humanističkim naukama počee nešto opet iznova, iznova u institucijama obrazovanja, ka drugačijem horizontu malo daljem od sutrašnje zapošljivosti. Tako smo je i zamišljali kada nam je na prvom susretu po upisivanju ovog smera na Filološkom fakultetu šef katedre Ljubiša Jeremić objasnio da ne zna zašto smo upisali ovaj smer, jer: „Da budete profesori književnosti u školama – ne možete, nismo profesorski smer; ako lepo pišete – to nas ovde ne zanima, možete biti Šekspir, ovde vam to ne pomaže; ako volite da čitate – znajte da se ovde čita olovkom i papirom, ovo je vivisekcija književnosti... Idealno bi bilo da radite u nekim redakcijama časopisa, da se bavite kritikom, izdavaštvom, ali toga je sad jako malo...“ Pa opet baš ništa drugo nismo želeli da zapošljivo studiramo, želeli smo baš ovaj rizik. Iako rizikujem da opasno snizim kredibilitet ovom tekstu, tvrdim da nije slučajno što se u ovim promišljanjima paralela u Utrehtu susrećemo sa Ferencom, iz mog omiljenog benda iz 1990ih, „Vivisect“. Tačnije, omiljenog novosadskog benda. Još tačnije, on je taj bend, a ja sam tada po bogatstvu zvuka mislila da je to čitav orkestar. Sećam se da sam na kompilaciji *It’s Up To You* premotavala beskonačno na pesmu „Eternal Opression“. A možda je bila i „Internal Opression“. Obe opcije su mi drage, te neću proveriti koja je prava iako čuvam tu kasetu. Isto tako ne-

ću pogledati, iako sam sada zvanično članica, kada je osnovana ACLA, kako se ovaj tekst ne bi uzdrmao tim saznanjem (možda je postojala 1998? Da li je reagovala na gašenje naše katedre isto kao što je sada reagovala na gašenje katedre u Stony Brook University?) i da se ne bi završio sentimentom iz pesme „Sad me zoveš pored njih toliko, gde si bila kad...“. I zato neka odzvanja Eternal resistance■

1 Radi se o ukudanju nacionalnog fonda za humanistiku koji je osnovan 1964. godine, za koji se u budžetu Trampove administracije nije našlo mesta, te se ACLA članovi obratiše Senatu pismom da se spasu vitalne obrazovne i kulturne institucije. „I urge all who care about the place of the humanities in our society to call on their Senators and Representative to reject the President’s budget blueprint that calls for the elimination of the National Endowment for the Humanities and other vital educational and cultural agencies. In 1964, the American Council of Learned Societies played a significant role in convincing Congress to establish the NEH. The need for a public commitment to “the study of that which is most human” is no less imperative now than it was a half century ago. The humanities illuminate complex phenomena and enable us to appreciate the diversity of human experience. We need the humanities to understand ourselves as a nation and to engage a challenging and changing world.“ Pauline Yu, National Alliance of Humanities

2 Predsednik Izvršnog komiteta ACLA Džozef Slotter, u pismu kojim se reaguje na ukidanje odseka komparativne književnosti ovako opisuje njen značaj: „.... Ona je među humanističkim disciplinama najbolje opremljena da studentima pomogne da se suoče sa današnjim izazovima. Ako se studentima razumevanje kulture bude razvijalo samo na na osnovu nacije i jezika, rizikuju ne samo da izostanu iz globalno umreženog sveta, već će i izgubiti važne instrumente da kritički promišljaju sile koje oblikuju svet.“

U originalu prenosim ovaj deo teksta pisma: „(...) it is the humanities discipline best equipped to help our students and our communities face the complex challenges of our time. If our students’ understanding of culture develops strictly in terms of nation and language, they risk not only being left behind in a globally-connected world, but will also miss out on an important set of tools for thinking critically about the forces shaping that world.“ Joseph Slaughter, Associate Professor of English and Comparative Literature, Columbia University, President, American Comparative Literature Association

CEMENT

Piše: Saša Čirić

GORSKI DRŽAVOTVORCI

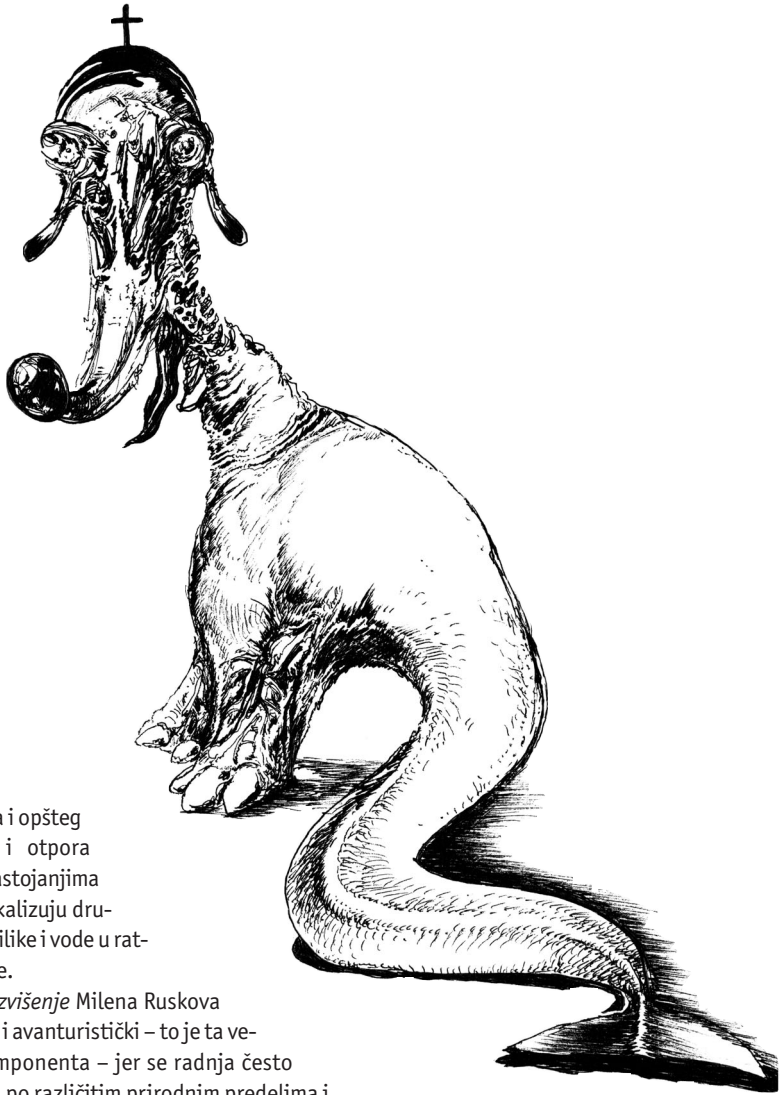
Milen Ruskov: *Uzvišenje* (Dereta, 2017.), prevod s bugarskog: Jasmina Jovanović

Izdavač u Srbiji je roman Milena Ruskova *Uzvišenje* predstavio kao spoj bugarskog vesterna i komedije naravi, što je prihvatljivo, iako nedovoljno obuhvatno određenje, koje, ništa sporno, treba da ima i advertajzing ulogu. *Uzvišenje* je istorijski i parodijski roman, čija je radnja smeštena u drugu polovinu 19. veka (izdavač veruje da se radnja odigrava tačno 1872., u godini kada je bugarski preporod posustao), dok se u parodijskom fokusu romana nalazi tzv. etnički mentalitet Bugara, kako ga kritički sagledava pripovedač, bata Gičo, abadžija (proizvodi grubo sukno i pravi od njege odeću) i revolucionar. Međutim, više od mentaliteta sprdnji je izložen sam revolucionarni pokret, njegovi metodi i ostvarivost ciljeva. Bugarski revolucionari su zapravo odmetnici koji pljačkaju i turske i bugarske trgovce, u cilju da tim novcem kupe oružje za narodni ustanak protiv otomanske uprave. Iako onima koje liše novca uredno ostavljaju priznanice o otuđenom dobru, sa sve pečatom bugarskog revolucionarnog komiteta, na kojima piše da će uzeti iznos vlasniku biti vraćen u slobodnoj Bugarskoj, reč je o metodi hajdučije ili čiste pljačke.

Detalj sa izdavanjem priznanica spada u satirički najuspelije momente Ruskovljevog romana. To je simulacija uredenosti i investicija u budućnost nezavisne bugarske države, koja će obešteti sve svoje nevoljne „donatore“. Kao da se već u ovom momentu presecaju prevara kao osnovni vid buduće domaće uprave i državni legitimitet koji se hajdučki krčmi i pre nego što je izvojevana sloboda a nacionalna država obnovljena.

Da (metodološka) nevolja bude veća, zbog geografske udaljenosti sedišta komande revolucionara, smeštene u Bukureštu, ne zna se gde ovaj otuđeni novac završava. Revolucionari-hajduci preko pouzdanih posrednika uredno dalekoj komandi šalju ono što su „privredili“, ali i sami gaje sumnje, praćene glasinama, da deo novca završava u privatnim džepovima pojedinih vođa revolucionarnog pokreta. Otuda hajdučka četa kojoj pripada narator opljačkane dragocenosti sakriva u pećini, kao osvedočenoj hajdučkoj ako ne banci, ono skladištu za deponovanje „blaga“.

Osnovni razlog za ovaj metod finansiranja revolucije dolazi iz, recimo tako, opšte rezervisanosti svih slojeva bugarskog stanovništva prema ideji i praksi antiturskog ustanka. Ni trgovci, odnosno imućniji deo stanovništva, ni tzv. običan narod nije delio entuzijazam revolucionara da je „kucnuo čas“ da se svrgne turska vlast u Bugarskoj. Iako je turska vlast slaba i na izdisaju, što oličava poznata sintagma o Turskoj kao „bolesniku na Bosforu“ koju narator često rabi, ona je dovoljno snažna da razjuri bugarske hajduke, odnosno da bude po njih smrtonosna. Bezvoljnost za revoluciju, ili ustanička letargija, kod domaćeg stanovništva najvećim delom je zasnovana na strahu od brutalne turske odmazde, a kod trgovaca i time što je revolucija nesigurna investicija, koja ako i može računati na profit, ovaj se nalazi na dugom štapu, u maglinama istorijske budućnosti koju treba doživeti. Običan narod je, reklo bi se kao u svakoj epohi, satrven imperativom preživljavanja, državnim nametima, bez obzira ko obnaša državnu vlast, strani okupatori ili domaća elita i životom u oskudici. Bata Gičo, kao „lik iz naroda“, i poluintelektualac, naročito je frustriran tom indukovanom pokornošću običnog sveta, odnosno nedostatkom nacionalne solidarnosti i revolucionarnog entuzijazma za obavljanje važnog istorijskog zadatka. Ova frustracija će biti jak motiv za mnoge od bata Gičovih sarkastičkih opaski upućenih na račun običnog sveta, ali ona, zapravo, predstavlja konstantu koja se javlja u konfliktu između, nazovimo ih tako, idealizma i realizma, spremnosti na lično zalaganje i žrtvu u korist

višeg cilja i opšteg interesa i otpora takvim nastojanjima koja radikalizuju društvene prilike i vode u ratne sukobe.

Roman *Uzvišenje* Milena Ruskova takođe je i avanturistički – to je ta vestern komponenta – jer se radnja često premešta po različitim prirodnim predelima i naseljima uglavnom zapadne i srednje Bugarske, odnosno po prostoru Stare planine i, samim tim, komponenta puta ili putovanja podrazumeva prozni „angažman“ većeg broja likova u funkciji „statista“. Četvrta odlika ovog romana je njegov humor, koji donekle možemo odvojiti od satiričke invective. Ruskovljev humor ume da bude direktan i „prostonarodni“, praćen psovkaama u kojima je frekventna čudna analna homofobija, izveden „na prvu loptu“ i uglavnom inspirisan karakterima likova ili, generalno, onim što narator vidi kao kolektivni mentalitet. Nasuprot humoru, kritika etno mentaliteta je oštra, prejaka i ponekad bliska nečemu što bi se moglo označiti kao autoorijentalizam. Narodu se ne zamera samo pasivnost prema stranoj upravi, već u prvom redu neobrazovanost i neracionalnost, koje narator doživljava kao velike i neizlečive boljke. Upravo ovaj momenat nepromenljivosti, u nesaglasnosti je sa pripovedačevim revolucionarnim htenjima, koja su sva utemeljena na žudnji za promenom. I tu Ruskov posredno upućuje na specifičan kulturno-istorijski paradoks: okupator se može oterati, nezavisna i slobodna nacionalna država se može zasnovati ili obnoviti, ali promena mentaliteta kao nekakvog, kako je narator vidi, „karaktera narodnih masa“ i kao skupa čvrsto definisanih karakternih crta, predstavlja mnogo teži zadatak, koji se naratoru čini neostvarivim. Iako je sam pokret bugarskog preporoda veoma mnogo polagao na svoju kulturnu misiju, ne samo na program nacionalnog oslobođenja, što znači na potrebu opšteg opismenjavanja i edukacije stanovništva, promena „mentalitetskih kodo-

va“ je zadatak, ili cilj, koji izmiče prosvetiteljskom metodu. U tom smislu, Ruskovljev roman je pesimističan. Štaviše, Ruskov na jedan način koji meni deluje kao nama suvremen, ističe kao suštinske i nepremostive klasne ili socijalne razlike između bugarskog stanovništva druge polovine 19. veka, između čorbadžija i ratara-najamnika, pitajući se da li zapravo ove različite klase, od kojih jedna eksploatiše drugu, predstavljaju delove istog naroda. Pripovedač, bata Gičo, počinje kao konvencionalan revolucionar, idealista i optimista, da bi završio kao „dekonstruktivista“, koji nalik bugarskom Ivanu Čoloviću dovodi u pitanje postojanje pojma kakav je narod, tvrdeći da je taj pojam čista izmišljotina. Glavni argument su mu pomenute klasne razlike koje ukidaju mogućnost pravog nacionalnog jedinstva. Međutim, s druge strane kritikuje se otpor zanatlija prema konkurenciji i socijalnom raslojavanju. Narator to uočava na primeru abadžijskog esnafa kome pripada i njegova porodica. Individualno iskakanje nije dozvoljeno, poslovi se sklapaju kolektivno, esnafski, a zarada deli ravnopravno svima. Dakle, na primeru zanatlija bata Gičo uočava suprotan proces: veštački se čuva patrijarhalni model koji normira egalitarizam i sprečava ne samo lično bogaćenje probitačnijih pojedinaca, već profesionalni razvoj tog zanata, kao i ekonomski razvoj te sredine. U zbiru, različite klase ne mogu predstavljati delove istog naroda, ali je štetan i esnafski egalitarizam jer sprečava društveni napredak. U ovom opsežnom romanu noseća narativna struktura počiva na odnosu pripovedača i Asenča, osamnaestogodišnjeg čobanina koji se priključio revolucionarnom pokretu i postao nerazdvojni pratilac, pa i prijatelj pripovedača. Struktura odnosa ovog para, ime pratioca, narodne mudrosti koje izgovara, mogu da podsete na odnos druge dvojice likova čije su pustolovine imale zaleđe u viteškim romanima. Međutim, bata Gičo nije Don Kihot, vitez (ili hajduk) tužnog lika, već defetistički kritičar i povremeno harlekinski narator koji „ume“ i direktno da se obrati čitaocima. Tako ni Asenčo ne može da uđe u Sančove pikarske čizme: isuviše je mlad, njegovu „mudrost“ čine citati iz jedne jedine knjige koju nosi sa sobom (to je *Ribljí Bukvar*, neka vrsta popularne enciklopedije) i njegova psihologija je oblikovana na drugom kalupu. Zapravo, na tom kalupu će se autor i okliznuti. Kraj romana *Uzvišenje* Asenča će raskrinkati kao turskog doušnika i materijalistu, koji je zarad mogućnosti da sačuva glavu i možda ode iz Bugarske u beli (evropski) svet, otkrio planove kretanja svoje hajdučke čete, što je prouzrokovalo da četa upadne u zasedu askera, regularne turske vojske. Motivacija da mladić na pragu dvadesetih učini nešto tako drastično kao što je izdaja, koja je sušta suprotnost idealima patrijarhalne kulture, jednostavno nije dovoljna, onako kako ju je zamislio autor. Asenčo je pogođen time što su mu kolege hajduci zaklali omiljenog konja, iskoristivši konjsko meso da se prehrane preko zime. Ni to, ni malodušnost hajdučkim nevoljama i besperspektivnošću pokreta nisu dovoljni da daju dobru motivaciju zašto se mladi čobanin poneo kao beskrupulozni broker sa Vol Strita, koji u bezizglednoj situaciji razmišlja samo o vlastitom interesu. U nevolje romana *Uzvišenje* Milena Ruskova spada klasična epska retardacija avanturističkog romana u kome se repetitivno nižu predeli i događaji, čineći radnju razvučenom i monotonom. Tu razvučenost dodatno pojačava sklonost naratora ka opsežnim sarkastičnim komentarima. Način na koji je autor odlučio da završi svoj roman *Uzvišenje* donekle iznenađuje. Kao u scenariju za film Sema Pekinpoa, svi članovi družine hajduka koju pratimo kroz roman ginu u zasedi turskih vojnika, uključujući i naivno-verolomnog Asenča, ali i naratora. Takav kraj poseduje dozu efektnosti, ali odudara kao strano žanrovsko tkivo. U Bugarskoj je roman *Uzvišenje* proglašen za najbolji roman koji se pojavio u poslednjih 25 godina, što sigurno da ima svoje razloge u kontekstu savremene bugarske književnosti. Gledano šire od toga, zanimljivu ideju o parodiji podizanja revolucije kad joj vreme nije, nije pratio prefinjen humor i lucidniji komentari, tako da se utopila u jedan razvučen pikarski narativ, koji je možda za nekoga bio uzbuđljiviji i duhovitiji nego za autora ovog prikaza. Dok sam čitao Ruskovljev roman, imao sam u glavi jedan drugi, Aleka Popova, i kod nas dobro poznatog autora dokazanog u parodijskom žanru romana, i njegov roman *Sestre Palavejev u oluji istorije* (Geopoetika, 2016.). Ruskovljev roman je svakako koherentniji i veštije izveden. Treba na kraju reći i to da svaka literarna dekonstrukcija u društvima autoritarne i tradicionalne kulture, gde je kritičko-parodijski pristup sakralizovanoj nacionalnoj istoriji autorski incident a ne lekoviti deo sistema istorije književnosti i prakse književne produkcije, predstavlja dragocen i dobrodošao dobitak ■

ARMATURA

Piše: Adriana Sabo

HOĆE LI ALISA PREŽIVETI OVU ZEMLJU ČUDA?

Odavno su ljudi primetili da Srbija više liči na Zemlju čuda iz Kerolovog romana o Alisi, nego na (pravnu) državu – gore je u stvari dole, levo je desno, veliko je malo, svuda oko nas Lude Šeširdžije koje slave najrazličitije (ne)praznike, a ljudi sve češće gube i glave (metaforično, ali i bukvalno). Doduše, jedna bitna razlika između Kerolove i naše Zemlje čuda, leži u činjenici da je Alisa njena čudesa samo sanjala i iz sna se probudila, na livadi, okružena cvećem i drvećem. To na žalost, nije (niti će biti) slučaj sa stanovnicama i stanovnicima ove zemaljske i sasvim stvarne Zemlje čuda. Nema cveća, nema livade, nema sunca. Jedna od tipičnih odlika naše zemlje jeste i to da su stvari mahom postavljene naopako – ne uvek, jer bi to značilo da neko pravilo postoji, već samo ponekad, tek toliko da nikad ne znate šta će da vas snađe i kada ćete upasti u neki od paralelnih (ali svakako čudesnih) svetova koji postoje u različitim aspektima državnog sistema – administracije, politike, prava (ili, „prava“), zdravlja, obrazovanja itd. Srbija je čudesna i po činjenici da se zvanična „priča“ koja dolazi od vlasti, preko medija i neprestanih konferencija za novinare sa jedne i realnost u kojoj građani/ke zemlje žive sa druge, temeljno i suštinski razlikuju. Plate su, na primer, „povećane“ ali je sve više onih koji žive ispod granica siromaštva. Privreda nikad bolje nije stajala, a radnici masovno štrajkuju zbog nehumanih uslova rada. Demokratija cveta, a svu vlast u zemlji ima jedna politička partija. Lezbejka je premijerka – i ona se nikada nije susrela sa problemima diskriminacije jer je žena i lezbejka – a žene ubijaju ispred državnih institucija. U ovoj Zemlji čuda žive ljudi kojima se često čini da im je loše, dok im država i njene institucije ne kažu kako to u stvari nije tačno. U ovoj Zemlji čuda, nad građanima i građankama se vrši sistemsko nasilje koje je često simboličko, a često sasvim realno i fizičko.

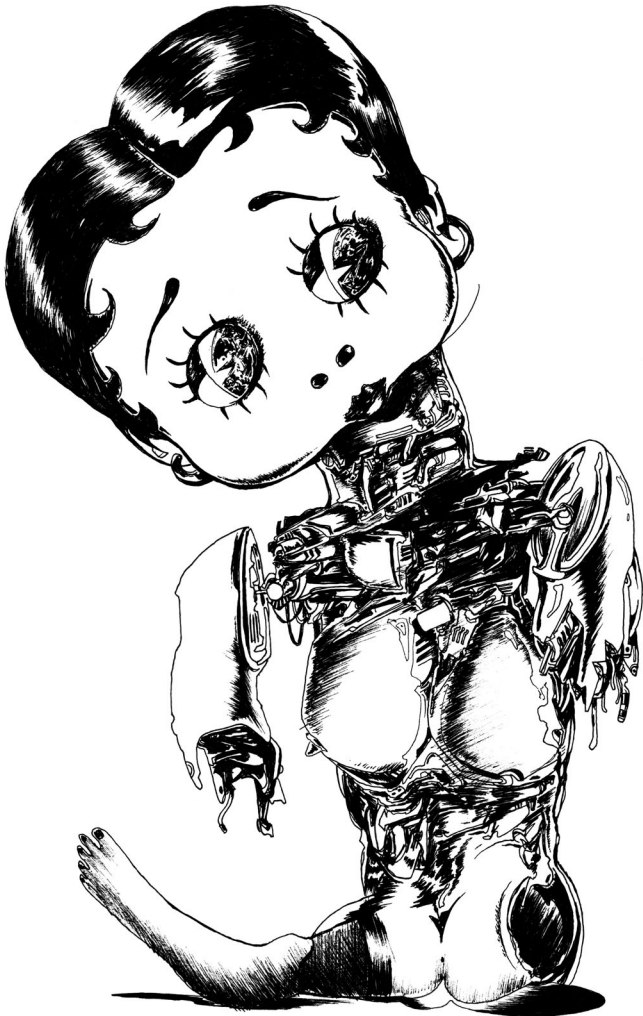
ČUDESNI SVET NASILJA

Kako je to formulisala Adriana Zaharijević u tekstu objavljenom na Peščaniku, već decenijama u Srbiji živimo okruženi nasiljem „koje prožima naše živote i formira naš pogled na svet, naša osećanja, naše svakodnevno ponašanje u gradskom prevozu, na kolovozima, u čekaonicama, školama i porodilištima. Svuda.“1 U priči Luisa Kerola, stanovnici i stanovnice Zemlje čuda su bili/e manje ili više ludi i šašavi, ali većinom nisu bili agresivni (izuzev Kraljice Srca koja je volela da skida glave za svaku sitnicu, ali to je metafora za neku drugu priliku). U našoj Zemlji čuda, svi su agresivni – od dece koja maltretiraju i ponižavaju vršnjake/inje, do penzionera koji su više nego spremni da se potuku za mesto u gradskom prevozu ili litar zejtina (u zavisnosti od toga koliko su im zakinuli u procesu fiskalne stabilizacije) – i imaju puno pravo da to budu. Problem je u činjenici da svoj besusmeravamo u pogrešnom smeru, mahom jedni prema drugima, a ne prema stvarnim uzročnicima naše bede. Adriana Zaharijević u pomenutom tekstu prepoznaje tri dominantna i isprepletana oblika nasilja u kojima živimo – ratno nasilje (jer Srbija početkom devedesetih nije bila u ratu, pa samim tim ni oni koji su zbog rata propatili u stvari ne postoje i njih pokušavamo da zaboravimo), nasilje koje proističe iz sve temeljnije, strukturne nejednakosti među pripadnicima različitih društvenih slojeva i „nasilje privida, nasilje nad zdravim razumom“. Upravo ovo poslednje, nasilje koje nije uvek lako prepoznati kao nasilje, spaja sa jedne strane, činjenicu da je Srbija postala prva zemlja sa autovanom lezbejkom na premijerskoj funkciji i, sa druge strane, prečeste slučajeve ubistava žena od strane biv-

ših/sadašnjih/nevenčanih supružnika, i obavezno krivljenje žrtve koje sledi za inicijalnim zgražavanjem javnosti – spaja ružičast privid i krvavu stvarnost.

NASILJE NAD REALNOŠĆU

Kada lezbejka – autovana lezbejka – postane premijerka jedne zemlje, pa još jedne balkanske zemlje, inače u svetu poznate po ubicama, kriminalcima i koljačima, ono što bi se moglo nazvati zdravim razumom, kaže: „ovo mora da je zemlja u kojoj nema diskriminacije nad ženama i/ili LGBTIQ osobama, zemlja koja se uspešno menja i napreduje na polju ljudskih prava i slobode govora“. Ja (u ovom kontekstu izgleda, protivnik zdravog razuma) kažem „to je privid. Ovo je zemlja u kojoj žene ubijaju na nedeljnom nivou, a onda ta ubistva pravdavaju praznim argumentima, ovo je zemlja u kojoj svi oni koji nisu strejt nisu ni normalni, pa lako mogu da dobiju batine“. Nakon što je ozbiljno počelo da se govori o tome ko će biti novi premijer Srbije, i kada je Ana Brnabić istaknuta kao sasvim realna mogućnost, a zatim i imenovana za mandatarku, pojavile su se različite reakcije, od onih (očekivano) homofobnih, do onih koje su isticale pozitivnost izbora lezbejke za premijerku. I zaista, da me je pre godinu dana neko pitao koja je verovatnoća da lezbejka bude bilo šta – a kamoli premijerka – u političkom sistemu Srbije, verovatno bih istu (verovatnoću) ilustrovala ne-

kim brojem koji se bliži minus beskonačnom. Ali eto, nisam ni znala koliko smo u stvari napredno društvo. Osim što nismo. Jer, da podsetim, gore je u ovoj zemlji dole, veliko je malo, pa su tako i plate visoke, mediji slobodni, a radnici ne nose pelene u fabrikama. A u stvari nisu. Po sličnoj formuli premijerka lezbejka zapravo nije dokaz naprednosti društva već upravo suprotno – dokaz da ono što većina (a u ovom slučaju suštinski homofobna i seksistička većina) oseća i proživljava, nema gotovo nikakvog uticaja na sistem u kome ta većina živi, a da je vlast u zemlji potpuno centralizovana i odlučuje o svemu. I paradoksalno, umesto osećaju da je društvo otvorenije, i spremnije da prihvati različitost, Premijerka (makar u mom slučaju), doprinosi produbljenu osećanja da kontrolu nad našim životima ima neko drugi. Ana Brnabić je, baš kao i Hilari Clinton, Angela Merkel ili Tereza Mej, dokaz da su Tradicija i Patrijarhat živi i zdravi i da još uvek vladaju svakim aspektom naših života, te da činjenica da žena zauzima visoku poziciju u sistemu moći, ne mora da znači ništa pozitivno za, u ovom slučaju, feminističku borbu (koja, da naglasim, uvek mora da podrazumeva borbu za sve manjinske grupacije). Aktuelna Premijerka Srbije je, čini se, na tu funkciju izabrana pre svega zbog svoje bliskosti (surovim) neokapitalističkim idejama koje u potpunosti dominiraju tržištem u Srbiji, a ko-

je profit postavljaju kao jedini cilj koji opravdava svako sredstvo. To što će njeno imenovanje biti još jedan dokaz o naprednosti srpskog društva, poseban je slag na torti iluzija koje se svakodnevno proizvode i plasiraju. Njeno lezbejstvo, tako, nikada nije moglo biti garancija da će se boriti za one obespravljene, niti bilo šta u njenoj biografiji upućuje na to da je okrenuta borbi za socijalnu pravdu ili prava manjina, baš naprotiv. Često se ističe da ona jeste lezbejka, ali da nije aktivistkinja (pripada, valjda, grupi „OK lezbejki“ ili „bezopasnih“ lezbejki i nije tako dosadna kao ove aktivistkinje). Takođe, tokom okvirno dva meseca, koliko vrši funkciju Premijerke Srbije, zauzela je jasan stav protiv radnika u štrajku – koji svojim postupcima direktno ugrožavaju napredak zemlje i odbijaju strane investitore – i nije se oglasila povodom ubistava žena u Srbiji. Prva žena-lezbejka-Premijerka na ovim prostorima, dokaz je nasilja koje se nad nama i zdravim razumom svakodnevno vrši. Jer u zemlji koja krupnim koracima grabi prema EU, u kojoj se ljudska prava poštuju, u kojoj je sloboda govora zagarantovana svima i koju vodi autovana lezbejka, ubijanje žena je postalo normalno, a opravdavanje tih ubistava očekivano i čak poželjno. Ona može biti premijerka, ali se ne može venčati sa svojom partnerkom, jer je brak za nas još uvek „zakonom uređena zajednica života muškarca i žene“.

I DOK NAM JE NA TELEVIZIJI TAKO LEPO...

Postoji nekoliko stvari koje mogu da razbude kojekakve „stručnjake“, ideologe, demagoge i ostale duhove tradicije, pravih vrednosti i „normalnosti“. Jedna od njih je nasilje nad ženama, odnosno potreba da se ono opravda i racionalno objasni. Početkom jula dogodila su se dva ubistva ispred centara za socijalni rad u Beogradu – na žalost, u toku ovog i prethodnog meseca, desilo ih se još, ali su ova dva dospela u žižu javnosti jer su se odigrala u prestonici, ali i tik „ispred nosa“ državnih institucija, te su na eksplicitan način posvedočila o sistemskoj nezainteresovanosti države da stane na put nasilju nad ženama, ali i nasilju nad decom. Tom prilikom smo bili svedoci odigravanja već dobro poznate predstave, u kojoj se javnost najpre zgražavala nad „tragedijom“ (kao da je to nešto što se dogodilo gotovo slučajno, poput saobraćajne nesreće, a ne redovna pojava), a zatim krivila ženu jer je ubijena, pronalazeći sve njene mane i nalazeći razloge zbog kojih je bilo opravdano da bude ubijena. Već po nekom pravilu, saznali smo kako su ubijene žene naljutile svoje muževe time što su ih zbog nasilja ostavile, i kako su, što bi rekao narod „tražile đavola“.

U slučaju drugog ubistva, život je oduzet i detetu, pa je žrtvi na savest prikačeno i čedomorstvo. Ovaj poseban „začin“ u papazjaniju je dodao „stručnjak“ za vaspitavanje dece, Zoran Miličević (inače poznati zagovornik floskule da je „batina iz raja izašla“) u tekstu „Medežina osveta“ koji je objavljen u *Politici*. Prema njegovim rečima, trebalo bi zapamtiti da su za čedomorstvo uvek odgovorne žene („gotovo nikad muškarci“), te je stoga najveći deo teksta potrošio na dokazivanje činjenice da je u stvari žena kriva što je otac ubio rođenog sina. Odnosno, da jeste strašno to što je ovaj čovek učinio, ali nije on kriv, izazvala ga je ona svojom neposlušnošću. A to je kao i da nije počinio dvostruko ubistvo.

Situaciju u kojoj ne samo tabloidi, već i „ugledni“ listovi napadaju žrtvu ubistva a zatim i „agresivne feministkinje“ koje zahte-

vaju od države da reaguje, već su temeljno prokomentarisali mnogi. Detaljnu analizu (najblaže rečeno) nelogičnosti Milivojevićevog teksta, dala je Ana Jovanović, u tekstu „Formule ubijanja“, ističući po ko zna koji put da veliki deo srpskog društva *nema problem sa ubijanjem žena* i nastoji da ga opravda i racionalizuje krijući se iza objektivnosti „stručnjaka“ ili pak iza skretanja sa teme upotrebom već oprobanih i potpuno praznih i nelogičnih floskula poput „nasilje u porodici vrše i žene“ ili moje omiljene „muškarci su diskriminisani zbog ljubja feministkinja, pa se za njihovu patnju i ne zna“. A o tome koliko je važno da se nasilje nad ženama opravda, govori i činjenica da *Politika*, najstariji srpski list i „bistri potok srpskog novinarstva“,² izmišlja nepostojeće stručnjake koji onda dižu hajku na žene i feministkinje.

*

Sve u svemu, jedna stvar je konstantna u ovom začaranom krugu u kome pronalazimo Premijerku, kao simbol naše naprednosti i ubijene žene, kao našu realnost – nasilje. Bilo da nam se govori da to što znamo i osećamo u stvari nije tako, ili da nas tuku, ubijaju i, kada dignemo glas, napadaju i vređaju (a često opet tuku i ubijaju), nad nama se vrši sistemsko nasilje, protiv koga se, uzgred, država svim snagama bori. Možda bi u tom svetlu borbe za ravnopravnost žena trebalo posmatrati i najavu Ministra odbrane, da ćemo i mi morati da prođemo obaveznu obuku. Da svi budemo naoružani, agresivni i besni, pa ko živ – ko mrtav ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Radivoj Šajtinac

NACIONALIZAM

(nevidljivim mastilom)

Monumentalni trač
Krovni i posteljni pokrivač očajnika
na promaji istorijskog kampa

čas uzdignutim rukama oponašaju krov
čas šakama ko kleštima zatežu pokrivač
čas kroz meta-tkaninu cede svetlost zvezda
a čas njim lutajući mašu odozgo ili odozdo

čas urođena čas stečena kapuljača
uniforma za pompeznu isključivost
radna nošnja za zamenu teza
preteća uspavanka
rana za so,
naoružana sloga,
okovano milosrđe, priča o ličnom glasu
Brisanje tihog potpisa, uslov
Gostoprimstva,
otključavanje zaključavanja
odlazak bez sebe.

Milenijumski retuš, vekovna obnova
Evidentiranje poslušnosti pitominom čudovišta
Biljno mesožderstvo, kontrola narodne bezgraničnosti
Prečutni folklor lojalnosti, jeza bliskosti
Izdašni plod bespogovornosti

Muk opevani i složni ropac
Ono što je na umu pod mozgom i kapom
Neopevani šum koji sve znači
Zarazna neporecivost koja sve leči
Sve što pre bića i raduje i časti
Uvid u svaku stvarnost koja se prikrada

Nešto što samci kradu
za oboljenje kojim će se hvaliti
lov na leptire iza streljačkog voda
zakon o tajnosti prečutanog sopstva
mržnja koja štiti, grubost koja bratimi
bližnji sužnji da bi svi bili naši
a slobodno naše.
Nema tih reči ni u glasanju ni u
Objašnjavaju jer nejasno je njihovo
Možda čak i tuđe

Bog u najam,
anđeli u modricama

O kome mi to, o čemu?
Trač
Pod sač
zategni pokrov
Utvrđi kamen

Priđi, podiđi
U nama
nestani ■

BLOK BR. V

Autori: Studiostrip

